

10 jaar

MUS-tellingen in Culemborg

Meteen met de start van het landelijke Meetnet Urbane Soorten (MUS) door Vogelbescherming en Sovon in 2007 heeft de NVWC ook MUS-tellingen uitgevoerd in de meeste delen van Culemborg. Tien jaar tellen heeft genoeg informatie opgeleverd om een voorlopig beeld te geven van de Culemborgse stads-vogelbevolking.

Tekst: Berry Lucas

Foto Jouke Altenburg

Met de gegevens die stadstellers overal in het land invoeren in de databank kan Sovon de aantalsontwikkeling van broedvogelsoorten in stedelijk gebied, de verspreiding van soorten en veranderingen daarin en dichtheden per bebouwingstype bepalen. Zo is inmiddels vastgesteld dat landelijk met name soorten die afhankelijk zijn van groen (bomen en struiken) afnemen, watervogels toenemen, en evenveel huizenbroedende soorten toenemen als afnemen.

Zelf ben ik pas in 2012 begonnen met het tellen van stadsvogels, door mijn eigen wijk (Parijsch, Molenzicht, Hoge Prijs) over te nemen. De MUS-telling is een laagdrempelige manier van vogelonderzoek, dicht bij huis. Op acht tot twaalf vaste, willekeurig aangewezen telpunten per postcodegebied worden daarbij gedurende vijf minuten alle terreingebonden vogels genoteerd (met uitzondering van hoog doortrekkende exemplaren) die waargenomen worden. Dat gebeurt in het broedseizoen van april tot juli: twee keer in de vroege ochtend (het voelt een beetje als mijn krantenwijk vroeger) en één keer in de avond. Op dit moment zijn de tellers Kars Veling, Annette van Berkel, Ruud Post, Han Sloots en Berry Lucas.

Om met de MUS-tellingen die door de NVWC zijn verzameld iets te kunnen zeggen over de Culemborgse stadsvogelstand, heb ik het totale gegevensbestand van de periode 2007-2015 ontvangen van Sovon. Een bestand met meer dan 9.500 soort-waarnemingen! Enige bewerking en selectie was nodig om met de gegevens te kunnen werken, omdat het aantal telpunten per postcodegebied varieert en niet overal elk jaar is geteld. Trends van de verschillende vogelgilden en vogelsoorten

konden helaas niet uit de gegevens gehaald worden: het aantal telgegevens is daarvoor toch nog te klein en toeval speelt daardoor een te grote rol. Ook dichtheden van soorten kunnen niet uit deze gegevens afgeleid worden. Maar de tellingen leveren wel goede vergelijkingen op van de vogelstand in de verschillende postcodegebieden ¹⁾ van Culemborg.

1) Voor het gemak duid ik de postcodegebieden hierna ook aan als wijken, hoewel dat formeel niet juist is.

Afbeelding 1: Ligging van de MUS-telpunten in Culemborg. Elke kleur geeft een ander postcodegebied aan.

Resultaten Meetnet Urbane Soorten in Culemborg

Hieronder ga ik aan de hand van grafieken en kaartjes in op de resultaten.

In grafiek 2 wordt het aantal keer getoond dat een soort is aangetroffen op een telpunt in Culemborg. Honderd spreeuwen op één telpunt, telt dus voor evenveel mee als de aanwezigheid van één spreeuw. Merel, houtduif en Turkse tortel zijn, in die volgorde, het meest aangetroffen bij de tellingen in Culemborg, gevolgd door kauw en huismus.

In de landelijke tellingen is de ranglijst iets anders, daar staat de kauw op 1, de merel op 2 en de houtduif op 3. Daarna komen gierzwaluw en huismus. Een belangrijk verschil is dus dat Turkse tortel bij ons hoger scoort dan in de gemiddelde Nederlandse stad, en dat de gierzwaluw in Culemborg zelfs niet in de top 10 zit. In totaal zijn 86 soorten aangetroffen in het Culemborgse stadsvogelmeetnet in de periode 2007-2015.

Uit het diagram in afbeelding 3 is op te maken dat EVA-Lanxmeer (type moderne nieuwbouw) en de combinatie Terweijde-Voorkoop (type naoorlogse wijken) gemiddeld de meeste soorten per telpunt opleveren. Dat lijkt een aanwijzing voor een iets hogere vogeldiversiteit in deze wijken. Het bedrijventerrein scoort opvallend lager.

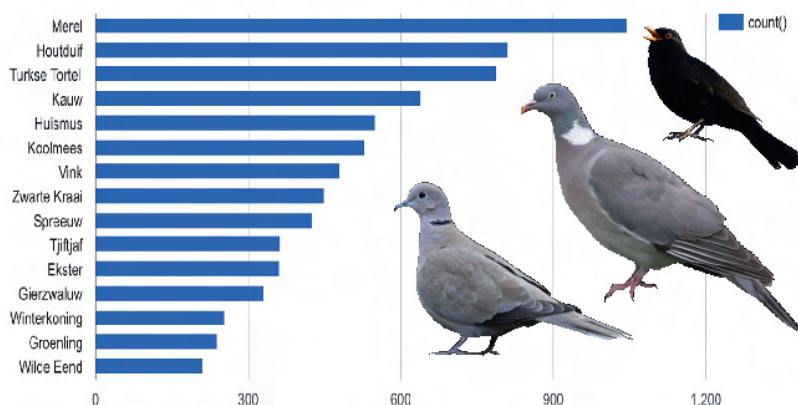
Afbeelding 4 toont de verdeling van stadsvogelgildes (soortgroepen) per wijk (zie blz. 24 voor een toelichting op de gilde-indeling van stadsvogels).

'Boomvogels' vormen de meest voorkomende stadsvogelgroep in Culemborg. Het aandeel is vooral op het bedrijventerrein groot, al komen hier slechts plaatselijk veel bomen voor. Ook roeken met hun verspreide kolonies in en aan de randen van de stad dragen bij aan de dominantie van de groep van de boomvogels. Opvallend is dat in Lanxmeer en op het bedrijventerrein relatief minder huizenbroeders (spreeuw, huismus, kauw) in de tellingen voorkomen, en in Terweijde en Voorkoop juist meer. Holenbroeders - dat zijn overwegend de koolmees en de pimpelmees die veelal in nestkasten broeden- zijn in zuidoostelijk Culemborg (postcode 4102) in iets mindere mate aanwezig, net als in het centrum. In Culemborg-west met braakterreinen, nieuwbouw en aansluitende akkers kom je naar verhouding wat meer veldvogels tegen (bijvoorbeeld Kievit en zelfs gele kwikstaart) en pioniervogels (waaronder een enkele kleine plevier). Het aandeel is echter klein, en het zal natuurlijk een tijdelijke situatie zijn tot de wijk volledig is bebouwd.

Verdeling van stadsvogelgildes over Culemborg

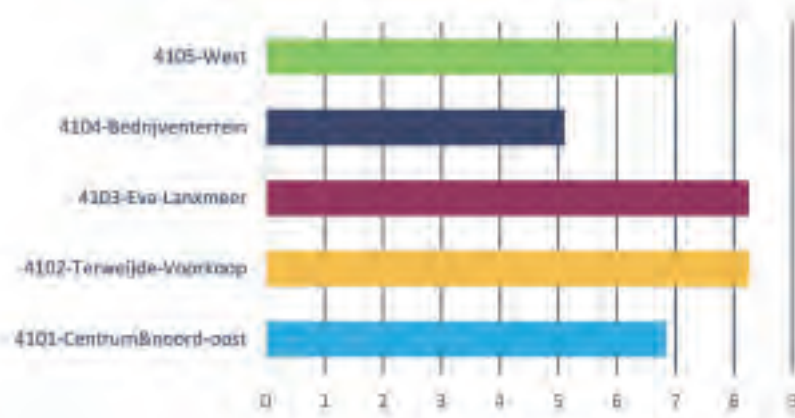
Op de kaartjes (heatmaps uit Google Fusionables) op de volgende bladzijde geven de roodere kleuren het relatief vaker voorkomen van bepaalde soorten/gildes op de telpunten

Meest gezien op telpunten

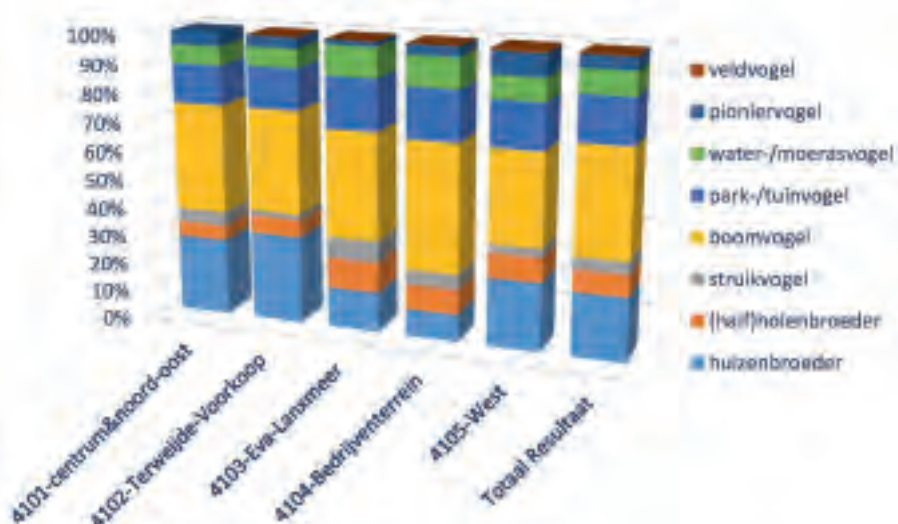
Afbeelding 2: Top 15 vogelsoorten op de Culemborgse telpunten (aantal keer aangetroffen op een telpunt), met merel, houtduif en turkse tortel op plek 1, 2 en 3.

Gemiddelde aantal soorten per telling/telpunt

Afbeelding 3: Vergelijking aantal soorten in de postcodegebieden per telpunt.

Stadsvogelgildes Culemborg

Afbeelding 4: Verdeling stadsvogelgildes per postcodegebied en over heel de stad Culemborg.

weer. Omdat Lanxmeer (postcode 4103) pas vanaf 2010 wordt geteld, zijn de tellingen van voor die tijd niet betrokken in de kaartjes. Ik ga hierna in op de presentie in Culemborg van de vier belangrijkste gildes

Het eerste kaartje (afbeelding 5) geeft een beeld van de presentie van het gilde van de boomvogels. Het zwaartepunt lijkt te liggen in Terweijde. Dat kan vooral op conto van de Turkse tortel en de ekster geschreven worden. Ook landelijk gezien is de Turkse tortel sterker gebonden aan naoorlogse wijken. Eksters in de stad hechten bijzonder genoeg meer dan andere boomvogels aan een omgeving met gesloten huizenblokken. De houtduif en zwarte kraai zijn als boomvogels juist meer aanwezig in open wijktypen. In Culemborg zijn deze twee soorten wat meer gelijkmatig verdeeld over de telpunten in de stad.

In afbeelding 6 is een combinatie van het voorkomen van de gildes van de park- en tuinvogels en de struikvogels weergegeven. Deze gildes samen zijn naar verhouding wat sterker vertegenwoordigd in de ecologische wijk EVA-Lanxmeer, in combinatie met de groenzone die gevormd wordt door de Meerkade. Dat hangt ongetwijfeld samen met de aanwezigheid van veel aaneengesloten groen in de wijk. De merel, met een voorkeur voor open wijktypes, wordt hier iets meer geteld dan elders, net als andere soorten uit deze groep (groenling, roodborst, zanglijster). De fitis en de tuinfluiter worden vooral hier gehoord. Het zijn met name de heggenmussen en winterkoningen die het grotere aandeel struikvogels hier bepalen.

Op de telpunten in de zogenoemde naoorlogse uitbreidingswijken in oost Culemborg (Terweijde-Voorkoop, maar in mindere mate de noordoostelijke buurten) worden door de oogbaren gezien vaker soorten geteld die in holtes van huizen broeden, zoals onder dakpannen of in rook- en ventilatiekanalen (huismus, kauw, gierzwaluw, spreeuw) dan elders in de stad (afbeelding 7). In nieuwbouw (Culemborg west en EVA-Lanxmeer) is de presentie doorgaans lager. Dat nieuwbouwhuizen minder toegang bieden voor huizenbroedende soorten lijkt de reden. Niet zichtbaar op het kaartje zijn echter de hoge dichtheden die de spreeuw in Parijsch bereikt (zie artikel hierover in deze Hak-al).

Afbeelding 8 (rechts): Voorkomen van pioniersoorten/veldvogels. Deze bezetten soms tijdelijk bouwgronden, zoals in Parijsch. De putter wordt niet ingedeeld bij de pioniers, maar wordt wel vaker gezien in nieuwbouw. Kokmeeuw en kleine mantelmeeuw worden weliswaar ingedeeld bij pioniervogels, maar broeden hier niet, en worden vooral (foeragerend) aangetroffen in Culemborg-oost.

Afbeelding 5: Voorkomen van boomvogels (soorten als houtduif, Turkse tortel en kraaiachtigen)

Afbeelding 6: Voorkomen van tuin- en parkvogels en struikvogels (soorten als merel, fitis, zanglijster, winterkoning)

Afbeelding 7: Voorkomen van huizenbroeders (soorten als huismus, kauw, spreeuw, zwarte roodstaart, gierzwaluw)

Conclusie en aanbeveling

De MUS-tellingen die de afgelopen tien jaar zijn gedaan, geven een redelijk goed inzicht in de betekenis van de verschillende wijken voor diverse vogelsoorten. Culemborg biedt een ruime variatie aan stadsvogelgemeenschappen, waarin de belangrijke gildes ruim zijn vertegenwoordigd. Ten oosten van de spoorlijn lijkt de stadsvogeldiversiteit wat groter dan westelijk daarvan. Niet zo vreemd, omdat een groot deel van het openbaar groen aan de westzijde nog 'jong' is.

Met de Culemborgse MUS-gegevens kunnen we niet laten zien of onze stadsvogels het beter of slechter doen dan andere, vergelijkbare steden. Dat kan wel blijken uit een landelijke analyse die Sovon kan uitvoeren: de Stadsvogelindicator. Dat verdient zeker aanbeveling voor Culemborg. Met zo'n analyse kan gericht gekeken worden waar de meeste natuurwinst kan worden geboekt. En daar kunnen alle betrokken partijen (burgers, bedrijven, gemeente) in Culemborg weer mee aan de slag.

Dank aan Jan Schoppers (Sovon) voor het beschikbaar stellen van de telgegevens, en medetellers Kars Veling, Annette van Berkel, Ruud Post, Han Sloots voor het geven van toestemming hiervoor. Jouke Altenburg en Annette van Berkel voor het meekijken met de tekst.

Bron o.a.:

Schoppers J., C.A.M. van Turnhout, L.H. Louwe Kooijmans & T. van der Meij (2016).
Stadsvogels tellen: Meetnet Urbane Soorten gaat tiende jaar in. In: De Levende Natuur themanummer Stadsnatuur juli 2016.

Boven: De groenling komt veel voor op de tel-punten overal in de stad.

Foto's deze pagina van auteur, tenzij anders vermeld.

Onder: Visdiefjes bezoeken regelmatig stadswateren, vooral in Eva-Lanxmeer en broeden bovendien in klein aantal op het bedrijventerrein (foto Jouke Altenburg).

Een naoorlogse uitbreidingswijk als Terweijde kent een groot aandeel soorten uit de gildes van de huizenbroeders en de boomvogels.

Het waterhoen voelt zich thuis in het stedelijk water van Culemborg.

In Eva-Lanxmeer met open moderne nieuwbouw en wijkgroen zijn de stadsvogelgildes van de park- en tuinvogels, de struikvogels en de watervogels relatief sterk vertegenwoordigd.

